

Hrvatski autorski strip "Čelična čipka"

Vučković Romac, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:462210>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ ILUSTRACIJA

JELENA VUČKOVIĆ ROMAC

HRVATSKI AUTORSKI STRIP
"ČELIČNA ČIPKA"

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. art. Dubravko Mataković

Osijek 2020.

SAŽETAK

Strip album *Čelična Čipka* je autorska priča o pripadniku *heavy metal* subkulture koji od vlastitog oca i prijatelja skriva veliku, sramotnu tajnu. Istovremeno, njegov otac sam sebi ne želi priznati vlastitu seksualnu orijentaciju. Pouka stripa jest prihvaćanje različitosti, budući da smo ispod kože koju nosimo ustvari svi isti.

Ključne riječi: strip, autorski strip, heavy metal, subkultura, tajna, seksualna orijentacija

SUMMARY

Comic book *Iron lace* is author story about heavy metalhead who has hiding big, embarrassing secret from his father and friends. At the same time, his father won't admit his sexual orientation to himself. Moral lesson of this comic book is acceptance of diversity, since we're all the same under this skin which we wear.

Key words: comic, author comic, heavy metal, secret, sexual orientation

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja JELENA VUČKOVIĆ ROMAC potvrđujem da je moj DIPLOMSKI rad
pod naslovom HRVATSKI AUTORSKI STRIP "ČELIČNA ČIPKA"
diplomski/završni

te mentorstvom DOBRAVKA MATAKOVIĆA

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku, 16. 09. 2020.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1.
2. O STRIPU	2.
2.1. POVIJEST STRIPA	3.
2.2. HRVATSKI STRIP	5.
3. SCENARIJ	7.
3.1. IDEJA	7.
3.2. DIZAJN LIKOVA	8.
3.3. PRIČA	9.
4. UTJECAJI	10.
4.1. BLACK METAL	10.
4.2. LISE MYHRE	12.
5. TEHNIČKA IZVEDBA	13.
5.1. PROCES I TEHNIKA	13.
5.2. ANALIZA	14.
6. ZAKLJUČAK	15.
7. POPIS SLIKA	16.
8. LITERATURA	17.
9. PRILOZI	

1. UVOD

Strip je od svog samog početka proglašen jeftinim i bezvrijednim, dok je zapravo za vrijeme svog postojanja spojio ilustraciju i tekst, koji je kasnije postao dramski dijalog. Samim time, strip je, kao umjetnost, usporedan s filmom i animiranim filmom. Uz svoj filmski i dramaturški oblik, strip se oduvijek bavio provokativnim temama te je samim time ukazivao na društvenu problematiku.

Ovaj strip album sastoji se od 60 strip tabli. U procesu smišljanja priče i scenarija, htjela sam se baviti problematikom današnjice koja se odnosi na stigmatizaciju i neprihvatanje ljudi koji prema sociološkim normama ne spadaju u grupu *normalnih* ljudi, jer, što je danas *normalno* uopće? Zbog moralnih poruka, izabrala sam strip, kao umjetnost, za svoj diplomski rad, jer mogu ispričati priču kroz ilustracije i tekst. Drugi aspekt su razne subkulture ljudi, koje su samom svojom pojavom osuđivanje i stigmatizirane. Kao netko, tko je u svojim adolescentskim danima bio pripadnik subkulture *heavy metalaca*, odlučila sam kroz cijelu priču provući upravo tu subkulturu u kombinaciji sa sudom prema seksualnim manjinama.

Cijeli postupak, od početka, prema samome kraju, bio je kompleksan, počevši od ideje, koju treba pretvoriti u smislenu priču, do psihološke karakterizacije likova, zatim dizajna istih te na kraju tehničke izvedbe cijele priče, odnosno stripa. Proces je bio zanimljiv i zahtijevao je puno razmišljanja, mašte i kreativnosti.

2. O STRIPU

Kao nekakav uvod u cijelu moju priču i istraživanje, bio je kolegij Povijest i teorija stripa gdje smo se bavili osnovnim značajkama stripa i scenarija (koji je neophodan za dobru priču) te same povijesti stripa. Strip je čudo, mlada moderna umjetnost, koja još uvijek raste.

"Razvoj stripa je neprekidan proces, i kao što nitko nema prava na prisvajanje u k u p n e figurativne i narativne umetnosti, od najstarijih umjetničkih dela iz posljednjeg razdoblja paleolita, naslikanih na kamenim zidovima pećina Altamire i Laskoa (Lascaux), do, recimo krišćanskih oltarskih postolja, frizova, fresaka i broćišta*, besmisleno je osporavati vezu između stripa i o d r e đ e n i h oblika vizualnog pripovjedanja iz ranijih perioda." (Svetozar Tomić, 1985: 33)¹

Koristeći ovaj citat kao uvod u vlastitu misao, navela bih, kako kroz povijest vizualnih umjetnosti, od samih početaka, crtež je bio način komuniciranja. Počevši od paleolitika, do Sumerana, Egipćana, Antike, pa kasnije do srednjovjekovnih crkvenih iluminacija i freski, vidimo likove u pokretu, početke određenih radnji i skrivene poruke. Crtež je oduvijek bio način komunikacije, a ostao je i dan danas. Ne uzevši samo strip u obzir, nismo ni svjesni koliko komuniciramo kroz crteže danas, počevši od raznih piktograma, prometnih znakova, upozorenja, uputa, itd. Crtež je bezvremenski oblik komunikacije, koji razumiju svi ljudi na svijetu, bez upotrebe jezika. Isto tako i u stripu nije uvijek potrebna određena naracija ili dijalog, kako bi čitatelj razumio o čemu se tu ustvari radi, jer strip je kronološki slijed slika koje su povezane radnjom. Možemo ga usporediti s filmom, koji isto ima naraciju kao bitnu sastavnicu, no mnogi vole reći kako je film ipak korak ispred stripa, zbog samoga zvuka. Međutim, ubojito oružje crtača i scenarista upravo je u kombinaciji kadrova, crteža, naracije i dijaloga koji stvaraju zvuk, iako on tehnički ne postoji. No, strip je ipak stvorio čitav jedan rječnik onomatopejskih riječi.

Sama definicija o pojmu stripa je nestabilna, jer ne nudi točan i sveobuhvatan odgovor na postavljeno pitanje.

"Nemoguće je svrstati strip isključivo u literarnu formu, jer time bi se ogriješili o njegovu prirodu. Ako bismo strip definirali kao književnost izraženu grafički, morali bismo, između ostalih, ilustrirane priče i slikovnice poistovjetiti sa stripom, ... Ali razlika je, kako kaže Moris Horn, u sposobnosti stripa da vizualno predstavi i detalje i okolinu, što mu omogućava da ispriča priču mnogo brže, i jednim udarcem izazove najviše uzbuđenje za najkraće vrijeme. Sve to čini od ove umjetničke forme jedan autonomni svet, koji se upravlja po vlastitim zakonima, dinamici i motivacijama." ²(Svetozar Tomić, 1985: 40)

Jedan od teoretičara, David Kunzle, predložio je prihvatljivu definiciju po kojoj strip treba ispunjavati sljedeće zahtjeve:

¹ Svetozar Tomić, Strip, poreklo i značaj (Novi sad: Forum marketprint, 1985), str. 33

² Svetozar Tomić, Strip, poreklo i značaj (Novi sad: Forum marketprint, 1985), str. 40

- mora postojati sekvenca zasebnih slika
- slike moraju biti značajnije od teksta
- medij u kome se strip pojavljuje i za koji je originalno namijenjen, mora biti reproduciran u tiskarskoj tehnici.

Kao što sam već spomenula, strip i film javljaju se istovremeno, te imaju zajedničku estetiku filmskih planova i rakursa koju čitatelju približavaju atmosferu, trenutak, događaj, stanje samoga lika i emociju. Planovi su total, srednji, srednje blizu, bliski, srednje krupni, krupni plan, detalj i panorama, a rakursi su ravnina pogleda, donji rakurs i gornji rakurs.

2.1. POVIJEST STRIPA

Iskonska potreba čovjeka, bila je da crtežom oslikava svoje želje i iskustva. Kao što sam već spomenula, prve protostripove možemo naći kod Sumerana, Egipćana, antičkih Grka i Rimljana koji nam prikazuju razne mitologije, legende, ili prikaze iz svakodnevnog života. Kasnije, u srednjem vijeku, možemo tragove stripa naći u iluminacijama koje svojim kadriranim ornamentima, slikama i tekstovima imaju nekakvu poveznicu s današnjim stripom.

Slika I. Iluminacija, Misal Jurja Topuskoga, 16. stoljeće

Ako ćemo pomno sagledati povijest, prvi koji se svojim ilustracijama najviše približio modernom stripu jest William Hogarth (1697. - 1764.) koji je tekst i sliku objedinio u jedinstvenu cjelinu. Riječ je o seriji šest narativnih slika *Život bludnice* u kojima tadašnjim humorom i stilom opisuje život kurtizana.

Slika II. William Hogarth, *Život bludnice*, 18. stoljeće

Kasnije, u prijelazu iz osamnaestog u devetnaesto stoljeće, pojavljivali su se razni karikaturisti koji su u svojim pričama proizveli konstantne likove te su većinski ilustracije radili pod Hogarthovim utjecajem. Iako su sve, tzv. preteče stripa nastajale u Europi, veliki prasak u razvoju stripa dogodio se ipak u Americi. Ocem stripa, većina teoretičara smatra Richarda F. Outcaulta koji je proizveo i kreirao lika i istoimeni strip *The Yellow kid* (hrv. *Žuti dječak*) koji se krajem devetnaestog stoljeća objavljivao u njujorškim novinama *New York World* i *New York Journal*, te je išao u tjednim prilozima. Prema definiciji Davida Kunzlea, *Žutog dječaka* možemo svrstati među prve stripove, jer sadrži sve navedene sekvence.

"Rađanje *Žutog dječaka* je obilježilo pojavu nove izražajne forme, a kada je shvaćeno da jedan strip može toliko da utiče na prodaju novina stvoreno je novo zanimanje - profesija crtača stripova." (Svetozar Tomić, 1985: 98)³

Negativna strana svega toga jest borba za autorska prava i pravo na umjetnički izraz kojeg je strip, zbog velikog praska i profita donio sa sobom.

Za vrijeme drugog svjetskog rata, u stripu se javljaju likovi tzv. superheroja, koji su kreirani kao ratnici sa supermoćima koji spašavaju svijet i čovječanstvo. Nakon drugog

³ Svetozar Tomić, *Strip, poreklo i značaj* (Novi sad: Forum marketprint, 1985.), str. 98

svjetskog rata, strip se razgranao na nove žanrove, poput kriminalističkoga, ljubavnoga, vesterna, itd... No, dan danas, najuspješniji i najveći trend u stripu ostavili su upravo superheroji koji su još uvijek traženi na tržištu, a neki su čak ovjekovječeni i u filmskome svijetu.

2.2. HRVATSKI STRIP

Kako je strip bujao na zapadu, nije ostao nezapažen ni u Europi, a tako i Hrvatskoj. Mnogi Andreja Maurovića smatraju ocem hrvatskog stripa. Radio je na ilustracijama, karikaturama i plakatima, te se njegov rad pojavljivao u magazinima poput *Jutarnjeg lista*, *Novosti*, *Koprive*, *Ženskog svijeta* i *Kulise*. Godine 1935.-te, objavljuje svoj prvi strip *Vjerenica mača*, u zagrebačkom magazinu *Novosti*. Godine 1937. započeo je svoj najpoznatiji serijal *Stari mačak*, u kolaboraciji s novinarom Franjom Fuisom. Andrej Maurović je bio uspješni dizajner, slikao je apokaliptične scene, bio je karikaturist i ilustrator, te izvrstan strip crtač. Pred kraj svog života prestao se baviti *mainstream* stripovima, te je počeo crtati erotske stripove. Tema tih erotskih stripova najčešće je bio *kandaulizam*⁴.

Još neke bitne ličnosti koje nisu poznate samo u Hrvatskoj, nego na svjetskoj razini, Walter i Nobert Neugebauer. Walter, poznat kao izuzetni crtač i karikaturist te Nobert, kao njegov scenarist. Budući da je Walter bio sklon boravku u novinarskim redakcijama, 1938. pokrenuo je svoj prvi list koji se sastojao od 16 stranica. Tada je, uz izuzetne crtačke i grafičke sposobnosti, upoznao sve tadašnje tehničke mogućnosti tiskare. Kasnije se bavio stripom i kratkometražnim animiranim filmom. Svoje likove izrađivao prema Disneyevom načinu, baveći se psihologijom lika, uz snažno naglašavanje glavnih karakteristika. Nakon Walterove smrti, 1992. godine, izdana je njegova prva zbirka stripova *Miškecove zgrade i nezgrade*.

Paralelno, dok su braća Neugebauer djelovali tadašnjom strip scenom, pojavio se *Plavi vjesnik*, 1954. godine. Svojim počecima, bio je namijenjen djeci i omladini, te su u njemu izlazili underground stripovi. S vremenom je stekao veliku popularnost, jer je objavljivao engleske znanstveno fantastične stripove, poput *Dan Dare-a*, ali i hrvatske strip autore poput Maurovića i Waltera Neugebauera. Usvajanjem višebojne tehnike bakrotiska sredinom 1959. godine, koji je povećao likovnu kvalitetu. 1960. godine dolazi Nenada Bixy na uredničko mjesto te se formiraju stalne postave suradnika, crtača i scenarista, a list ulazi u tzv. „zlatno razdoblje“. Uz Waltera Neugebauera i Andriju Maurovića, drugu generaciju autora stripa od kojih su neki u „Plavcu“ ostvarili antologijska djela čine: Jules Radilović, Žarko Beker, Borivoj Dovniković, Vladimir Delač, Ivica Bednjanec, Ico Voljevica, Frano Gotovac, Oto Reisinger itd. Do kraja 60-ih godina, magazin polako gubi svoju popularnost, te se 1973. potpuno gasi.

⁴ Seksualna fantazija u kojoj muškarac izlaže svoju ženu drugim muškarcima u voajerske svrhe.

Sljedeći značajni događaj za hrvatsku strip scenu bio je 1977. godine kada se pojavila grupa crtača stripa imenom *Novi kvadrat*. Autori ove grupe, potekli iz zagrebačke Škole primijenjenih umjetnosti, su Mirko Ilić, Igor Kordej, Krešimir Zimonić, Emir Mešić. Grupa je bila okupljena oko časopisa *Polet*, budući da je Mirko Ilić bio njegov urednik. Kasnije su se priključili drugi autori: Radovan Devlić, Joško Marušić, Ninoslav Kunc, Krešimir Skorzet, Ivan Puljak, te Nikola Kostandinović iz Beograda. Pridonijeli su grupi novim grafičkim inovacijama poput filmske tehnike kadriranja i razbijanja samog okvira u stripu. *Novi kvadrat* se odmaknuo od komercijalnog stripa time što su stripu pristupili kao umjetničkom mediju. Svoje radove objavljivali su i u *Studentskome listu*, *Mladosti* i *Stripoteci*.

Alternativni underground strip osamdesetih također je obilježila i grupa *ZZOT*, osnovana 1984. godine u Zagrebu. Članovi grupe bili su Željko Zorica, Helena Klakočar, Kruno Mavar, Nina Haramija i Milan Manojlović - Mance. Kontinuitet vizualnog jezika grupe *ZZOT* moguće je pratiti do suvremenih strip autora okupljenih oko projekta *Komikaze* koji se pojavio kasnije, u 21. stoljeću.

Krajem osamdesetih godina, popularnost stripa pada te slijedi ekonomska kriza i rat. Niz nadolazećih događaja utjecali su na gašenje brojnih strip izdanja u Jugoslaviji. U prazan tržišni prostor upuštaju se mali izdavači bez materijalnog oslonca fokusirajući se na produkciju samog strip albuma. Jedan od najistaknutijih fanzina koji se kvalitetom donekle približio okvirima magazina bio je zagrebački *Endem* čiji su urednici i autori bili: Tihomir Tikulin, Sebastijan Čamagajevac i Dalibor Talajić. S obzirom na temu ovog rada iz fanzinske produkcije stripa devedesetih godina potrebno je istaknuti *Stripoholic* i magazin/fanzin *Bruh* koje je pokrenula skupina zagrebačkih studenata, osnovana 1994. godine, pod nazivom *Novo hrvatsko podzemlje* („NHP“). Njihovi najistaknutiji članovi bili su Krešimir Certić, Ivan Prlić i Tino Ćurin.

Spomenuti fanzin *Stripoholic* izašao je u sedam brojeva kroz period od deset godina (od 1995. do 2005.). U izdanjima je vidljiv estetski i tematski utjecaj američkog underground stripa kasnih šezdesetih. Uz domaće autore, također su objavljivali i stripove Roberta Crumba i Gilberta Sheltona. Grupa *NHP* 2001. godine pokrenula je magazin *Bruh* pod izdavaštvom *Radia 101* koji se održao četiri broja. U prvom izdanju, deset tabli stripa objavio je i Dubravko Mataković. Od 1998. godine skupina *NHP* uključuje se u organizaciju festivala stripa u Zagrebu, naziva *Crtani romani Šou*, kojeg te godine također pokreće *Radio 101*.

Ranih 2000-ih godina, Ivana Armanini pokrenula je projekt *Komikaze* koji obuhvaća web i tiskanu distribuciju autorskog alternativnog stripa, uz održavanje raznih izložbi i radionica koje su srodne sa stripom. Od 2008. godine do danas *Komikaze* djeluju kao udruga te su usmjereni na djelovanje unutar neprofitne i nezavisne kulturne scene. Karakterizira ih otvorenost prema mladim autorima koji se žele baviti izradom stripa, bez obzira na njihovo prethodno iskustvo u spomenutom mediju. Uz otkrivanje novih mogućnosti stripa prisutan je i otpor komercijalizaciji, uniformnosti izraza i ukusa te konzumerizmu u strip produkciji.

3. SCENARIJ

Prvi i najzahtjevniji korak u cijelom procesu izrade samoga stripa jest scenarij. Isto kao i za dugometražni film, tako i za strip album, potreban je razrađen scenarij. Cijeli proces sam radila, počevši od kratkog sinopsisa, do razrade priče, zatim kadriranja, odnosno pisanja scenarija. Nakon smišljanja priče koja ima uvod, zaplet, vrhunac i kraj, krenula sam raditi tekstualni nacrt onoga što ću prenijeti crtežom te stvoriti strip. Scenarij ovoga stripa sastoji se od broja kadrova koji se nalazi na svakog tabli, počevši od prve, do zadnje. U kadrovima se nalaze opisi, planovi, rakursi i dijalozi između likova.

Slijedi primjer jedne od tabli (tabla broj 14) koja je raskadrirana u scenariju.

" Stranica 14

Stranica 14 kadar 1: (Total, ravnina pogleda) Jaroslav hoda praznom ulicom. Siva i tmurna atmosfera, pada kiša.

Jaroslav razmišlja: Kako se sve može s***** u jednom danu?

Stranica 14 kadar 2: (Srednji plan, ravnina pogleda), prikaz Jaroslava iz profila

Jaroslav razmišlja: Zašto sam uopće počeo nositi ta ženska s*****? Mogao sam, kao svaki normalni muškarac, odoljeti tome i sada bi sve bilo dobro.

Stranica 14 kadar 3: (Total, gornji rakurs) Jaroslav hoda putem, kiša pada

Jaroslav: I ta kuja od jučer... 'Ko me tjerao da odem s njom? Što ako ćaća vidi ovu fotografiju?

Stranica 14 kadar 4: (Total, donji rakurs) Oko Jaroslava polijeću ptice, a kiša prestaje padati

Jaroslav: Mogu samo očajavati, ili se baciti na posao i dokazati da obožavam žene! " ⁵

(Scenarij Čelična Čipka, 5)

Svaki strip umjetnik ima svoju viziju i svoj način rada na samome stripu. Moj način je bio školski primjer, smišljanja likova i priče, a nakon temeljitog tekstualnog nacrta i svih postavki koje su uključene u pisanje scenarija, slijedila je tehnička izrada.

3.1. IDEJA

Cijeli proces zahtjeva pomno smišljanje i kreativnost. Slijedila sam ideju svoje prve strip priče koju sam smišljala i crtala u ranim tinejdžerskim godinama. Likovi nisu bili isti, priča nije bila ista, ali glavni heroj cijeloga stripa bio je muškarac koji je nosio žensko donje rublje. Budući da je moje znanje o stripu tada bilo svedeno samo na one stripove koje sam vidjela i pročitala, ništa nisam stvara prema školskom primjeru, nego spontano. Zato ova cijela priča ima svoju sentimentalnu vrijednost.

⁵ Jelena Vučković Romac, Scenarij Čelična čipka, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, str. 5.

Slika III. Početni dizajn lika za strip album *Čelična Čipka*, 2019.

Prva ideja je bila ovjekovječiti heroja prvog stripa kojeg sam radila, muškarca koji voli nositi žensko donje rublje. Nakon toga, odlučila sam spojiti navedenog lika u današnji svijet koji je jako kontradiktoran, jer nam daje slobodu u našem izričaju onoga što jesmo, a istovremeno nas ograničava zbog velikih predrasuda prema svakoj sitnici koja odstupa od nekakvih poželjnih socioloških normi. Od malena smo učeni banalnim pravilima koja moramo slijediti kako bismo dokazali vlastiti spol koji prate određene stigme; djevojčice vole nositi ružičasto, a dječaci ne plaču. Učeni smo sramoti prema vlastitome tijelu.

Budući da originalna strip priča nije bila zrela i temeljito razrađena, već su to bili samo komični skečevi u nekoliko kadrova, krenula sam spajati lika s današnjom problematikom. Tako da je završni produkt bila ozbiljna priča, ispričana na pomalo neozbiljan način, uz utjecaj subkulture *metalaca*.

3.2. DIZAJN LIKOVA

Krenula sam od glavnog lika, smišljajući nekakve jednostavne, početne karakteristike, poput visine, boje kose, boje očiju, godina itd. Nakon toga slijedila je psihološka karakterizacija i njegovi osjećaji prema tajni koju skriva. Tu sam se poslužila osnovama ljudske psihologije, recimo, ako muškarac obožava nositi donje žensko rublje, njegova prirodna reakcija prema tome je poricanje, neprihvatanje i osjećaj odstupanja od poželjnog.

Isto se odnosi i na oca glavnog lika (Dušan), kojega sam kreirala kao umirovljeno vojno lice koje više od pola vlastitog života sam sebi odbija priznati.

Budući da sam sve odlučila provući kroz metal subkulturu, obaveza glavnog lika (Jaroslav) jest sudjelovanje u metal bandu, u kojem su njegovi najbolji prijatelji kao ostali članovi (većinom tipični današnji pripadnici već spomenute subkulture). Njegove spomenute prijatelje iz benda nazvala sam Boban, koji svira bubnjeve, Stevan, bas gitara i Mario, ritam gitara. Sljedeći bitan lik je žena (Srna), poznanica iz djetinjstva glavnog heroja u koju se on s vremenom zaljubljuje, jer je jedina osoba koja ga u potpunosti prihvaća takvog kakav on jest. Ostalim likovima nisam pridavala veliku pozornost, jer se pojavljuju u kratkim segmentima, nemaju imena te imaju ulogu prolaznih sudionika koji su, svejedno, bitni za razvoj priče.

Nakon završene postavke, uloge i psihološke karakterizacije likova, krenula sam ih dizajnirati brzim, stiliziranim skicama, čije sam vizuale kasnije upotrijebila za sam stil crteža.

3.3. PRIČA

Priču sam smišljala tako, što sam prvo kreirala glavne likove, te posložila njihove psihološke karakteristike. Nakon spomenute radnje, svakom liku sam stavljala glavni cilj koji treba pratiti u priči. Zatim je slijedilo slaganje priče prema njezinim osnovnim segmentima; uvod, zaplet, vrhunac i kraj.

Radnja priče odvija se u neimenovanom zaselku koje se nalazi u blizini grada. Sudjeluju četiri lika, u ranim dvadesetim godinama života, koji imaju *black metal* bend i to im je jedini fokus u životu. Vokale i solo gitaru izvodi Jaroslav, inače glavni junak cijele priče, bubnjeve svira Boban, ritam gitaru Mario i bas gitaru povučeni Stevan koji slabo komunicira s ostatkom benda. Budući da im je bend glavni prioritet u životu, nitko od članova ne radi ništa, besposleni su te sanjaju o tome kako će jednoga dana postati popularni metal bend. Druga priča vrti se paralelno oko Jaroslavovog oca, Dušana, koji je tipično umirovljeno vojno lice, te se svojom vanjštinom i ponašanjem predstavlja kao glavni alfa mužjak među svojim seoskim prijateljima. Međutim, jedan njegov prijatelj iz mladih vojničkih dana je njegov tajni *love crush*, ali on to strogo sakriva i ne priznaje samome sebi, jer glumi homofoba kao obrambeni mehanizam.

Jaroslava na prvu vidimo kao okorjelog fana metal glazbe, koji većinom preuzima inicijativu vezano za uspjeh benda, dok ga ostali članovi vjerno prate. Budući da je bend iz ruralnog okruženja, često putuju u obližnji grad kako bi održali svoje nastupe. Međutim, glavna činjenica koja uvodi priču u žestoki zaplet jest ta da Jaroslav ispod opasnog stila nosi žensko donje rublje, samostojeće čarape i haltere.

4. UTJECAJI

Kroz cijeli strip provlače se, već spomenute, subkulture kao što su *metalci*, *gotičari*, *skinheadsi* itd. Glavni utjecaj je ustvari spoj čitavih alternativnih subkultura, glazbe i kodeksa njihovog ponašanja.

4.1. BLACK METAL

Kroz čitanje samoga stripa, mnogi će primijetiti nekakve čudne termine i nepoznata imena koja glavni likovi koriste. Radi se o podvrsti metal glazbe, tzv. *black metalu*. Smatram da mi je glazba, posebice taj žanr, bio jako veliki utjecaj, budući da sam sama bila dio određenih pripadnika koji slušaju spomenutu glazbu i idu na koncerte omiljenih bendova.

Black metal je podvrsta metala, obilježena kao veoma ekstremni glazbeni izričaj i čudna, neuobičajena struktura skladbe. Tematski je najčešće okrenut sotonizmu, bijesu ili depresiji, paganizmu i fantastičnim knjigama *J. R. R. Tolkiena*. Teme najčešće nisu međusobno miješane, već ovisi o samome bendu i njihovim glavnim utjecajima. Kao glazbeni žanr, prepoznatljiv je po brzom, apokaliptičnom ritmu i grozničavim, vrištećim vokalima.

Slika IV. Norveški *black metal* bend *Mayhem*, 1992.

Slika V. Norveški *black metal* bend *Immortal*, 2003.

Kao podvrsta metala, potječe iz Norveške, kasnih 80-ih godina, gdje odmah postaje kontroverzan zbog raznim kriminalističkih radnji, kao što su promoviranje nacističke ideologije, ubojstva, ritualna samoubojstva i paljenje kršćanskih crkvi. Budući da je metal glazba već bila nešto negativno, mračno i agresivno, black metal svojim enormnim ekstremizmom, devijantnošću i kriminalom nije obećavao puno. Međutim, kasnih 90-ih godina, postao je samo podvrsta glazbe, budući da su se pojavljivali novi bendovi koji su koristili samo ideologiju black metala i glazbu, bez ikakvih devijacija. Unatoč ekstremizmu, ovaj žanr uspio je i dan danas opstati.

Veliki utjecaj na strip, imao je i izgled black metalaca. Glavno, prepoznatljivo obilježje jest šminka, koja se sastoji od bojenja lica u bijelo i crno čime se postiže ekstreman, demonski izgled. Kontroverzan naziv tog stila šminkanja je *Corpse paint*. Budući da žanr potječe iz Norveške, *corpse paint* ima veliko poveznicu s vikinškim *war paint*om te načinom na koji su njihovi šamani pepelom bojali lice prije bitke ili rituala.

Slika VI. *Corpse paint*

Slika VII. Vikinški stilizirani *war paint*

4.2. LISE MYHRE

Kao likovni, vizualni utjecaj, bila mi je norveška karikaturistica Lise Myhre. Rođena je 1975. godine. Završila je studij grafičkog dizajna u Kaliforniji, a nakon toga je započela umjetničku karijeru dizajnirajući naslovnice za CD albume i majice. 1997. godine, Myhre je razvila svoj prepoznatljivi lik, *Nemi*. 1999. godine, njezin karakter *Nemi*, pojavljuje se u obliku kratkih stripova u norveškim novinama *Dagbladet*, te s vremenom postaje redoviti strip gost. Prvi strip album s karakterom *Nemi*, objavila je 2000. godine te je postigla veliki uspjeh. 2003. godine promijenila je izdavača, te od tada, u Norveškoj, novi strip album izlazi svakih šest tjedana. *Nemi* se danas objavljuje u otprilike 60 različitih novina, časopisa i web stranica u Norveškoj, Švedskoj, Danskoj i Finskoj.

Lise Myhre također je ilustrirala pjesme Edgara Allana Poea i Andréa Bjerkea.

Slika VIII. Lise Myhre, fragment iz strip serijala *Nemi*, 2010.

Slika IX. Lise Myhre, fragment iz strip serijala *Nemi*, 2010

5. TEHNIČKA IZVEDBA

Cjelokupan proces izrade podijelila bih na 3 osnovne stavke: razrada scenarija, dizajn likova i tehnička izvedba. Kao najzahtjevniju stavku, označila bih razradu scenarija, jer zahtijeva posebne vještine koje nisu usporedne s vizualnim umjetnostima. Nakon posloženog i temeljito razrađenog scenarija, preostaje (meni) jednostavniji dio, a to je prijenos scenarija u crtež te tehnička izvedba.

5.1. PROCES I TEHNIKA

U početku same izrade, odlučila sam raditi strip tradicionalnom tehnikom, odnosno tušem, bez dodatnih boja. Međutim, vrlo brzo sam shvatila da sama priroda tuša nije previše pogodna za nekakve velike korekcije, a vrijeme koje imam za sam rad je ograničeno. Kako ne bih sama sebi previše komplicirala izradu, prebacila sam svoj rad na digitalni medij, *Photoshop*. Što se tiče samih tehnika, tradicionalna i digitalna tehnika imaju svoje prednosti i mane. Kod tradicionalnih crtačkih i slikarskih tehnika imamo bolju kontrolu poteza i nanošenja količine tuša ili boje te uz to imamo prisutnu i taktilnu stranu rada. S druge strane, tradicionalne tehnike zahtijevaju dugotrajniji proces izrade, a greške su većinom nepopravljive. Digitalne tehnike, kao što je *Photoshop*, rade na principu kolaža, jer nam omogućuju da svaku novu stavku na istome papiru radimo u zasebnom, odnosno novom *layeru*. Samim time korekcije su znatno brže i jednostavnije, ali, s druge strane, kontrola poteza je puno zahtjevnija te se gubi taktilno osjetilo, koje je postojeće kod tradicionalnih crtački i slikarskih tehnika. Nakon odabira tehnike, počela sam raditi strip brzim skicama, koje sam kasnije temeljito tuširala, ali ipak sam ostavila vidljive tragove skica kako bi crtež djelovao slobodnije. Sljedeća stavka, bilo je bojanje pozadina u svim tablama, a kao zadnju stavku ostavila sam koloriranje i sjenčanje.

Slika X. skica table 16, Čelična čipka

Slika XI. finalizirana tabla 16, Čelična čipka

5.2. ANALIZA

U nekim dijelovima stripa nalaze se kadrovi u kojima pozadina nije temeljito razrađena, dok u drugim dijelovima, osnovna stavka određenih kadrova jest upravo pozadina. Zašto? Dijelovi na kojima sam htjela naglasiti samu atmosferu događaja u širokim planovima, radila sam temeljite pozadine, dok sam kadrove s dijalozima ostavljala, većinom prazne, samo uz kolor. Također, podložne boje pozadina u kadrovima ovise o raspoloženju same priče i događaja. Isto tako, likove sam u nekim kadrovima previše stilizirala i karikirala, dok sam ih u drugim kadrovima radila realističnije. Razlog tome je prenaglašavanje emocija koje sam radila iskrivljavanjem i pretjeranim stiliziranjem karakternoga lica kako bih dobila rezultat komičnog štiha.

6. ZAKLJUČAK

Nakon sprovedene i završene cjeline, možemo zaključiti da strip, isto kao i animirani film, zahtjeva puno rada i kvalitetnih vještina. Unatoč svojoj velikoj vrijednosti, nije cijenjen toliko koliko bi trebao biti. Svojoj pojavom izazvao je veliku popularnost, no isto tako, brzo ju je izgubio. Danas stripove čitaju samo stariji naraštaji i generacije, dok mlađi nemaju nikakav interes za strip.

7. POPIS SLIKA

Internet:

- Slika I. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27120>
- Slika II. https://www.lambiek.net/artists/h/hogarth_william.htm
- Slika IV. <http://norwegianarts.org.uk/black-metal-comes-of-age/>
- Slika V. https://ghashofmidgard.wordpress.com/2017/12/12/why_did_varg_vikernes_killed_eu_ryonymous/
- Slika VI. <https://www.thestranger.com/film/features/2015/02/25/21794320/metalhead-death-metal-and-rebirth-in-freezing-iceland>
- Slika VII. <https://www.pinterest.com/pin/135459901277657639/>
- Slika VIII. <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/nemi-fyller-20-ar?publisherId=4142506&releaseId=16089842>
- Slika IX. [https://alchetron.com/Nemi-\(comic-strip\)](https://alchetron.com/Nemi-(comic-strip))

Slike autora:

- Slika III. Početni dizajn lika za strip album *Čelična Čipka*, 2019.
- Slika X. Skica table 16, *Čelična Čipka*, 2020.
- Slika XI. Finalizirana tabla 16, *Čelična Čipka*, 2020.

8. LITERATURA

Knjige:

- Tomić, S. (1985.), Strip, poreklo i značaj, Novi sad; Forum marketprint
- Munitić, R. (2010.), Strip, deveta umjetnost, Zagreb; Udruga za popularizaciju hrvatskog stripa ART 9

Internet:

- <http://www.leksikon-yu-mitologije.net/neugebauer-braca/>
- <https://www.lifeinnorway.net/norwegian-black-metal/>